

Földi Bulcsú¹

A MAGYAR PÁNCÉLOS ERŐK SZERVEZETI FEJLŐDÉSE (1936-1941) II. RÉSZ

ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT OF THE HUNGARIAN ARMORED FORCES (1936-1941) PART II.

[HTTPS://DOI.ORG/10.30583/2025-3-4-294](https://doi.org/10.30583/2025-3-4-294)

Absztrakt:

A cikk első része 1936-tól részletesen áttekinti és bemutatja a magyar páncélos erők szervezetét, a magyar páncélos fegyvernem kialakulását és fejlődését a Gyorshadtest Szovjetunió elleni alkalmazásáig. Kitekint a kor magyar gazdaságára, technikájára, hadiiparára, beszerzési irányelveire is. A cikk második része 1941-től, már a konkrét harci tapasztalatok alapján vizsgálja a fejlesztési stratégiát és a Honvédség hadrendjének átalakítását.

Kulcsszavak: magyar haderő, páncélos erők, szervezeti fejlődés, haditechnika, hadiipar, beszerzés, hadművelet

Abstract:

The first part of the article reviews and describes in detail the organisation of the Hungarian armoured forces from 1936 onwards, the formation and development of the Hungarian armoured corps until the use of the Rapid Corps against the Soviet Union. It also looks at the Hungarian economy, technology, military industry and procurement policies of the time. The second part of the article examines the development strategy and the transformation of the Army's military order from 1941 onwards, based on concrete combat experience.

Keywords: Hungarian armed forces, armoured forces, organisational development, military technology, military industry, procurement, operation

¹ A Szerző a Károli Gáspár Református Egyetem Történelem MA szakos hallgatója. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5222-6991>

Bevezetés

E tanulmányban folytatom a sorozat első részét, melyben 1936-tól tekintetem át a magyar páncélos fegyvernem kialakulását, hadi szervezetének fejlődését a korai időszakban, illetve az ezt befolyásoló tényezőket vettem górcső alá. A második rész témája a magyar páncélos fegyvernem szervezetének alakulása és fejlődése a Gyorshadtest délvidéki és Szovjetunió elleni alkalmazása során és az azt követő néhány hónapban, itt is hadi szervezet kérdésére fókuszálva. A cikk részletesen áttekinti és bemutatja a magyar páncélos erők szervezeti változásait a magyar szempontból első háborús évben. Ezúttal már kisebb lesz a hangsúly a magyar gazdaságon, technikán, hadiiparon, beszerzési irányelveken. 1941-től már a konkrét harci tapasztalatok határozták meg a fejlesztési stratégiát és a Honvédség hadrendjének átalakítását. A magyar páncélos fegyvernem a tárgyalt periódus végén a Honvédség kötelékén belül már rendelkezett önálló magasabbegységgel, mely alegységeit a lovas és a gépkocsizó alakulatokból szervezték meg. Ezért nagy hangsúlyt kapnak azon egységek, melyeket átszerveztek ebben az időben harckocsi alakulattá, például a kerékpáros alakulatok. Valamint még sokkal hangsúlyosabb lesz, hogy az új hadrendi változások a valóságban milyen módon lettek bevezetve, a papíron létező hadrendeket milyen ideiglenes, szükségmegoldásokkal próbálták feltölteni. Ez azért fontos, mert ennek vizsgálatával kaphatunk valós képet a honvédség valódi erejéről.

A magyar páncélos erők szervezete a délvidéki hadjárat idején

1941 tavaszán a német haderő megkezdte Jugoszlávia elleni hadműveleteit. Március 27-én Hitler kiadta a 25. számú hadműveleti utasítását, amelyet a német Szárazföldi Erők Főparancsnokság (OKH – Oberkommando des Heeres) öntött végleges formába, amely szerint a főcsapást a Bulgáriában elhelyezkedő 12., valamint Ausztria és Nyugat-Magyarország területén felvonultatott 2. hadsereggel kell mérni. Az erők fő feladata, hogy nyugatról és délkeletről támadva összetartó irányú csapást mérjenek Jugoszlávia fővárosára. Belgrád elfoglalása után a felszabaduló erőkkel el kell foglalni a déli területeket és támogatást nyújtani a déli szárnyon harcolóknak. Az északi szárnyhoz csatlakozik a 2. olasz és a Duna–Tisza közén egy magyar hadsereg is. A német és a magyar

vezérkarok között már március 28-án megkezdődött a tervek egyeztetése. A magyar vezérkar vállalta, hogy biztosítja a német XLI. és a XLVI. hadtestek vasúti, illetve közúti felvonulását, illetve csapatokkal biztosítja a német erőket és ütközetbe lépésüket és lezárja a jugoszláv határt. Ezután mozgósítja a támadó hadműveletbe bevonandó erőket és támadást indít a Duna–Tisza közén, ezzel fedezve a Belgrád felé előretörő német csapatok szárnyait.² A délvidéki hadművelet irányítása a Gorondy Novák Elemér altábornagy vezette m. kir. 3. hadsereg-parancsnokság³ hatáskörébe tartozott, a gyorshadtesten kívül még a III., IV. és V. hadtest tartozott alárendeltségébe. A dálnoki Miklós Béla vezérőrnagy vezetése alatt álló gyorshadtest – nem úgy, mint később a Szovjetunió elleni hadművelet idején – teljes állományával, vagyis az 1. és 2. gépkocsizó-, valamint az 1. és 2. lovasdandárjával vett részt a támadásban, a fő ütőerejét pedig a 2-2 felderítő és lovas páncélos zászlóalja jelentette. A magyar páncélos erők csupán 35 M. FIAT-Ansaldo kisharckocsikkal, 38 M. Toldi könnyűharckocsikkal és 39 M. Csaba páncélgépkocsikkal rendelkeztek⁴, de a szervezésbeli hiányosságok és technikai gondok folytán az egyes alegységek hadrafoghatósága a hadjárat során jelentős eltérést mutatott.

1941 tavaszán a Magyar Honvédség délvidéki szereplése a páncélos erők alkalmazását tekintve jelentős tapasztalatokat eredményezett, és egyúttal a főpróbát is jelentette a csapatok Szovjetunióbeli felvonulása előtt. A magyar páncélos csapatok akkori gerincét jelentő 38 M. Toldi könnyű harckocsik és a 39 M. Csaba páncélautók első éles körülmények közt történő bevetése volt ez. A minden irányból támadó tengely erők és a német hadsereg óriási fölénye következtében a jugoszlávok képtelenek voltak hatékony ellenállást kifejteni, és nem sikerült megvalósítani azt a koncepciót, miszerint az erődökön nyugvó mélységi védelemmel meg lehet állítani a támadást, ezért a magyar páncéloscsapatok egy visszavonuló, ráadásul többnyire csetnik, vagy más irreguláris alakulatokat magába foglaló ellenséggel szemben könnyű győzelmet arattak.⁵ Az ideális, sík terepviszonyok és az úthálózat szintén a gyorsan mozgó erőknek kedvezett. A korábbi területi visszacsatolásokhoz hasonlóan ezúttal is korlátozott hadművelet volt a 3. hadsereg hadjárata, melynek során az ellenség harckocsi erőivel történő összeecsapásra nem került sor, a magyar harckocsik és páncélgépkocsik hasonló erőt képviselő jugoszláv alakula-

² Horváth Cs. - Lengyel F.: A délvidéki hadművelet i.m. 35.

³ Továbbiakban 3. hadsereg

⁴ Közepes páncélosok és rohamlövegek ekkor még nem álltak rendelkezésre.

⁵ Klemensits Péter: Magyar páncélosok a délvidéki hadműveletben (1941. április) Haditechnika, XLVIII. évfolyam, 5. sz. 11.

tokkal továbbra sem ütköztek meg. Bár a fejlesztések és a szervezeti átalakítások már folyamatban voltak, a felállítás még nem történt meg, és továbbra is az Ansaldo harckocsizászlóalj kisharckocsijai alkották a páncélosállomány jelentős részét. Eltekintve attól, hogy technikai meghibásodások folytán ezek akciórádiusza eleve korlátozott volt, harckocsifeladatok ellátására sem voltak alkalmasak, csupán a felderítésben kaphattak csekély szerepet. Harckocsit szállító járművek továbbra sem álltak rendelkezésre, de a tartalék alkatrészek, képzett szerelőszemélyzet, vontató járművek hiánya tovább növelte a problémákat.⁶

Magyarország és a gyorsadtest katonai részvétele a Szovjetunió elleni hadműveletekben

Amikor Hitler 1940. december 18-án kiadta a 21. számú utasítását a Szovjetunió elleni hadművelet kidolgozására, a magyar honvédség katonai részvételét, szövetségesi segítségnyújtását még nem tartotta feltétlenül szükségesnek.⁷ Bár a szovjet határvonal teljes szakaszán támadó seregek közül ugyan nagy jelentőséget tulajdonított a részben román területről kiinduló déli csoportosításnak, de a Közép-európai térségben, csatlósai és szövetségesei közül Hitler csak a román haderő részvételére számított.⁸

A keleti hadszíntér déli részén tervezett támadó hadművelet részleteit a német katonai vezetők közül többen kezdettől fogva éles kritikával illették. A „Barbarossa” hadművelet idején a Dél Hadseregcsoporthoz parancsnok, Gerd von Rundstedt vezértábornagy már 1941. március 27-én kezdeményezte az OKH-nál a 17. hadsereg jobbszárnyának megerősítését⁹, ezzel egy magyar területről kiinduló erősebb harccsoport bevetését kívánta elérni a hadműveletnél. Kérését azzal próbálta indokolni, hogy ezáltal elkerülhető lenne az a túlságosan is frontális támadás, amelyet a Pripjaty-mocsarak és a Déli-Kárpátok között csoportosuló három hadserege lett volna kénytelen végrehajtani.¹⁰

⁶ Klemensits Péter: Magyar páncélosok a délvidéki hadműveletben (1941. április) Haditechnika, XLVIII. évfolyam, 5. sz. 11.

⁷ Szabó Péter-Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1941-1943. Püedlo Kiadó, Budapest, 2002. 11.

⁸ Liptai Ervin (szerk.): Magyarország hadtörténete i.m. 310.

⁹ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 11.o

¹⁰ Liptai Ervin (szerk.): Magyarország hadtörténete i.m. 313.

Még a német 17. hadsereg hadinaplójában is találunk egy figyelemreméltóan éles kritikát a német katonai felsővezetés mulasztásaival és hozzáállásával kapcsolatban. 1941. május 2-án arra figyelmeztetnek, hogy a 17. hadsereg támogatásának elmaradása azt a következményt vonhatja maga után, hogy a Lemberg¹¹ környékén elhelyezkedő erős szovjet csapatok elvágása és megsemmisítése valószínűleg nem lesz sikeres.¹² Hitler, többek között a magyar politikai vezetés addigi habozására és kétségeire jogosan utalva, elvetette ezeket az aggályokat. Ám, mint annyiszor a világháborúban, a háború első napjainak történései a kétkedő német tábornokokat igazolták Hitlerrel szemben. A Dél Hadseregcsoporthoz 17. hadserege mindössze 10-12 kilométert tudott előrenyomulni az első napon, ezért a legdélibb szárnyon küzdő román hadseregek támadásai sem tudtak kibontakozni. 1941. június 25-én a Dél Hadseregcsoporthoz törzse ismételtén követelte a magyar területről bevezethető erők beavatkozását, vagy legalább a szovjet határon történő felvonulását. A hadseregcsoporthoz vezérkara megállapította, hogy „lényeges tehermentesítés lenne a 17. hadsereg déli szárnya számára” és a 11. hadsereg támadását is előrelendítené.¹³ Az OKH-tól¹⁴ ekkor még csak az alábbi választ kaphatta: „A magyar közreműködés kérdése továbbra is nyitott.”¹⁵

Azonban 1941. június 26-án, a kassai és a rahói támadások után, ez a kellemetlen helyzet a németek szempontjából megoldódott. Az aznap összehívott magyar kormányülésen Bárdossy László miniszterelnök bejelentette: „A szovjet légierő a mai nap folyamán magyar terület ellen intézett ismételt népjogellenes indokolatlan és provokálatlan támadásai következtében Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti.” Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter ezután kérte a kijelölt alakulatok mozgósítását.¹⁶

A Magyar Királyi Honvédség eleinte nem túl jelentős¹⁷, majd később komoly hadműveletekbe torkolló részvétele Németország Szovjetunió elleni hadjáratában 1941. június 27-én vette kezdetét. Az előző napi, részleteiben máig nem tisztázott Kassai bombatámadás, valamint az egyértelműen szovjet vadászgépeknek a Kőrösmező és Budapest között közlekedő gyorsvonat elleni, Rahó városnál történő rajtaütése válaszcsapá-

¹¹ A mai Lviv.

¹² Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 11.

¹³ Fröhlich D.: Huszárok, előre! i.m. 76.

¹⁴ Oberkommando des Heeres, vagyis a német szárazföldi erők főparancsnoksága

¹⁵ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 11.

¹⁶ A kassai VIII. hadtest, a gyorshadtest és az ezekből felállított Kárpát-csoport.

¹⁷ A többi, Németország oldalán harcoló országokéhoz képest.

saként a magyar légierő egységei a határ menti szovjet városokat támadták, a magyar hadvezetés pedig megkezdte a Kárpátalján állomásozó, korábban már készségbe helyezett, illetve a hadiállapot beálltát követően június 26-án mozgósított csapatainak felkészítését.

A hadművelet végrehajtására kijelölt seregtest, a Kárpát-csoport kb. 90 ezer fővel, Szombathelyi Ferenc altábornagynak, a VIII. hadtest parancsnokának vezetése alatt alakult meg. Kötelékébe tartozott ekkor az 1. hegyidandár és a 8. határvadászdandár, a gyorsadtest 1. és 2. gépkocsizó dandárja, illetve 1. lovasdandárja.¹⁸ A gyorsadtest rövid időn belül immáron második alkalommal került bevetésre. A Magyar Királyi Honvédség ezen egyetlen (valamennyire) motorizált és gépesített seregteste a fegyverzet és felszerelés tekintetében mind mennyiségben, mind minőségben ugyan elmaradt a hasonló német alakulatoktól, de magyar viszonylatban ez volt a legkorszerűbb és a legjobban felszerelt seregtest, ezt alább konkrét adatokkal támasztom alá. Harcászati mozgékonyságát a gépkocsizólovász-, huszár, illetve kerékpáros alakulatai adták, a magyar viszonyokhoz képest korszerűségét leginkább páncélozott gépjárművei, kis- és könnyű harckocsi századai jelentették, ugyanakkor a közepes és nehéz harckocsik hiánya jelentősen korlátozta ütőképességét.¹⁹ A frontra tartó egységek fegyverzetét és felszerelését, a honvédség összes alakulatától egyenlő mértékben elvont anyagból állították össze.^{20 21} Így a Miklós Béla vezérőrnagy parancsnoksága alatt harcba vetett gyorsadtest ekkora a magyar honvédség teljes páncélos és páncélgépkocsi állományával, az összes gépkocsizó gyalogságával és gépvontatású tüzérségével rendelkezett, elsősorban könnyű tüzérséggel és közepes tarackos tüzérosztályokkal.²²

A haditerv alapján a német 17., illetve a 3. román és a német 11. hadseregnek a Dnyeszter, majd a Dnyeper folyók felé kell visszanyomnia a szovjet erőket, ezért a Kárpát-csoport a 17. német hadsereg jobbszárnyának a biztosítására kapott parancsot. Emellett a Kárpát-csoportnak az Uzsoki-, a Tornyai- és a Tatár-hágón való átkelést követően a visszavonuló szovjetek üldözése, majd pedig a gyorsadtestnek a Dnyeszter átjáróinak birtokbavétele lett a feladata.²³

¹⁸ Fröhlich D.: Huszárok, előre! i.m. 76-77.

¹⁹ Klemensits Péter: Magyar páncéloserők a Szovjetunió elleni hadműveletekben – a Toldi könnyűharckocsi (1941) I. rész, L. évfolyam (2016) 1. szám. 48

²⁰ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 11.

²¹ Ahogy ez később a 2. hadsereg esetében is történt.

²² Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 113.

²³ Klemensits Péter: Magyar páncélos erők a Szovjetunió elleni hadműveletekben – a Toldi könnyűharckocsi (1941) I. rész, L. évfolyam (2016) 1. szám 48.

Bennünket a páncélos erők szempontjából elsősorban a gyors-hadtest érdekel, hiszen ennek a seregtestnek a kötelékében került alkalmazásra a nyíregyházi 1. lovasdandár, a budapesti 1. és a munkácsi 2. gépkocsizó dandár. (A kecskeméti 2. lovasdandár megszálló feladatokkal a Bácskában maradt.)²⁴ A gyors-hadtest páncélos, kerékpáros és hadrendje a Szovjetunió elleni hadműveletek idején:²⁵

1. lovas páncélos zászlóalj 1941 Ukrajna

zászlóalj-törzs, 1 db 38M Toldi könnyű harckocsi

árkász szakasz

távbeszélő szakasz

műhely szakasz

páncéltörő ágyús század, 4db 36M páncéltörő ágyú

1. páncélgépkocsi század/századtörzs

16db 39/40M Csaba páncélgépkocsi

1. páncélgépkocsi szakasz

2. páncélgépkocsi szakasz

3. páncélgépkocsi szakasz

1. kisharckocsi század/századtörzs

18db 35M Fiat Ansaldo kisharckocsi, 4 db 38M Toldi könnyű harckocsi

1. kisharckocsi szakasz

2. kisharckocsi szakasz

3. kisharckocsi szakasz

4. könnyű harckocsi szakasz

2. kisharckocsi század/századtörzs

18db 35M Fiat Ansaldo kisharckocsi, 4 db 38M Toldi könnyű harckocsi

1. kisharckocsi szakasz

2. kisharckocsi szakasz

3. kisharckocsi szakasz

4. könnyű harckocsi szakasz

²⁴ Fröhlich D.: Huszárok, előre! i.m.77.o

²⁵ Dr. Mujzer Péter: A magyar páncélos csapatok szervezeti, anyagi-technikai felkészültségének, kiképzési szintjének összehasonlítása más európai haderőkkel 1920–1941-ben, különös tekintettel a fő hadviselő felekre és a környező országokra című doktori (PhD) értekezés 9. számú melléklete

1. felderítő zászlóalj 1941 Ukrajna

zászlóaljtörzs

árkász szakasz

távbeszélő szakasz

műhely szakasz

páncéltörő ágyús század, 4db 36M páncéltörő ágyú

1. páncélgépkocsi század/századtörzs

16db 39/40M Csaba páncélgépkocsi

1. páncélgépkocsi szakasz

2. páncélgépkocsi szakasz

3. páncélgépkocsi szakasz

2. motorkerékpáros század/századtörzs

12 db 31M golyószóró, 2db 36M nehézpuska

1. motorkerékpáros szakasz 2. motorkerékpáros szakasz

3. motorkerékpáros szakasz 4. motorkerékpáros szakasz

3. gépkocsizó puskás század/századtörzs

12db 31M golyószóró, 2db 36M nehézpuska, 2 db 39M gránátvető

1. puskás szakasz

2. puskás szakasz

3. puskás szakasz

4. nehézfegyver szakasz

9. kerékpáros - harckocsi zászlóalj 1941

1. kerékpáros század 12x31M golyószóró

2. kerékpáros század 12x31M golyószóró

3. könnyű harckocsi század 18x38M Toldi

4. könnyű harckocsi század 18x38M Toldi

12. kerékpáros zászlóalj 1941

zászlóalj törzs

árkász szakasz

híradó szakasz

páncéltörőágyú szakasz 4x36M páncéltörőágyú

gépvontatású könnyűtarackos üteg 4x37M tarack

kis harckocsi szakasz 6x35M Ansaldo

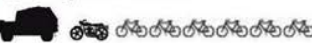

1. kerékpáros század 12x31M golyószóró

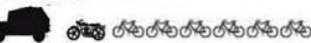
század törzs

1. kerékpáros szakasz

2. kerékpáros szakasz

3. kerékpáros szakasz

4. kerékpáros szakasz

2. kerékpáros század 12x31M golyószóró

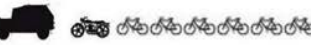
század törzs

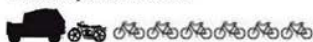
1. kerékpáros szakasz

2. kerékpáros szakasz

3. kerékpáros szakasz

4. kerékpáros szakasz

3. kerékpáros század 12x31M golyószóró

század törzs

1. kerékpáros szakasz

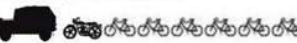
2. kerékpáros szakasz

3. kerékpáros szakasz

4. kerékpáros szakasz

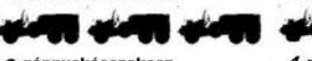

géppuskás század 6x07/31M géppuska 2x36M nehézpuska

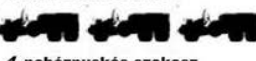
század tözs

1. géppuskásszakasz

2. géppuskásszakasz

3. géppuskásszakasz

4. nehézpuskás szakasz

Összefoglalva tehát, a Szovjetunió elleni hadműveletekben a gyors-hadtest 2 gépkocsizó és egy lovasdandárral vett részt. A gyors-hadtest összesen 508 db 31M golyószóróval, 168 db 07/31M géppuskával, 52 db 36M nehézpuskával, 12 db 36M aknavetővel, 80 db 36M páncéltörő ágyúval, 60 db 29M légvédelmi ágyúval és 36M gépágyúval, valamint 90 db tábori löveggel volt ellátva. A harckocsi-alakulatok 60 db 35M FIAT Ansaldo kisharckocsival, 48 db 39 M. Csaba páncélgépkocsival és 81-87 db 38 M. Toldi könnyű harckocsival vonultak fel a hadszíntérre.²⁶ A Kárpát-csoport állományába összesen 3355 tiszt, 89 760 főnyi legénység, 21 265 ló és 5858 gépjármű tartozott.²⁷ A gyors-hadtest személyi állományát 1717 tiszt és 41 790 főnyi legénység alkotta. Teljes járműállománya 4372 darabból állt és 7529 lóval²⁸ rendelkezett 1941. július 2-án.²⁹ A hadrend további elemeit alkotta az 1. és a 2. gépkocsizó dandár, melyek egyenként egy–egy felderítő, három–három gépkocsizó, illetve két–két kerékpáros zászlóaljból, egy–egy 10,5 cm-es könnyű tarackos tüzérosztályból, egy–egy 40 mm-es légvédelmi ágyús ütegből, egy–egy utász- és híradószázadból, valamint javarészt gépkocsizó ellátó és után-szállító csapattestekből (úgynevezett vonatalakulatokból) álltak. A gyors-hadtest állományába tartozó két lovasdandár közül csak az elsőt mozgósították, mint említettem, a 2. lovasdandár a megszálló erőként a visszafoglalt Bácskában maradt. A két huszárezred, egy lovaspáncélos-, és két kerékpáros zászlóalj, két lovas-ágyús üteg, hat 40 mm-es légvédelmi ágyú, egy gépkocsizó utászszázad hadihídanyaggal, egy híradószázad és a többnyire gépkocsizó ellátóegységek tartoztak kötelékébe. A 9. kerékpárosharckocsi-zászlóalj 1941. július 1.-ével a következő erőben került hadműveleti alkalmazásra: zászlóaljtörzs (3 db 38 M. Toldi harckocsi), árkász, híradó és műhely szakasz, az 1. és 2. kerékpáros század, 3. és 4. könnyű harckocsi század (2x 18 db 38 M. Toldi). A zászlóalj 39 db 38 M. Toldi könnyű harckocsival, 52 db tehergépkocsival, 11 db személygépkocsival, 39 db motorkerékpárral, 2 db mentő gépkocsival és 1-1 db híradó és üzemanyagszállító gépkocsival, továbbá 412 db kerékpárral rendelkezett.

A felderítő zászlóaljak egy-egy páncélgépkocsi-, motorkerékpáros lövész- és gépkocsizó lövész-, valamint törzsszázadból álltak. A páncélgépkocsi századnak 16 db Csaba páncélgépkocsija volt. A törzsszázadhoz egy-egy páncéltörő ágyús (4 db 36M páncéltörő ágyú), híradó és

²⁶ A hadtestközvetlen alakulatok is beleszámítanak ebbe.

²⁷ Andaházi Szeghy Viktor: A magyar királyi I. gyors-hadtest 1941. évi ukrajnai hadműveletei. Doktori (PhD) értekezés ZMNE, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, 2009. 26. o.

²⁸ Ebből 4951 a polgári szférából lett igénybe véve

²⁹ Fröchlich 76.o

árkász szakasz tartozott. A motorkerékpároslövész-századok állományában sok polgári életből mozgósított motorkerékpár is helyt kapott. A civil gépek eltérő technikai teljesítményük és állapotuk miatt nagyon hamar kiestek a hadrendből. A rendszeresített motorkerékpárok (BMW R-75, Zündapp, CVS-MIII, Puch G3501, CZ 175, Zundapp DB200W, Ariel és Gilera) nagy száma sem tette egyszerűvé a javításokat. A lovas páncélos zászlóaljak egy páncélgépkocsi- és két kisharckocsiszázadból álltak. A páncélgépkocsi-század 16 db Csaba páncélgépkocsival, a kisharckocsiszázadok egyenként 3 kisharckocsiszakasszal (3x 6 db Ansaldo) és egy 38 M. Toldi könnyűharckocsi-szakasszal (5 db 38 M. Toldi) rendelkezett. A gyors hadtest állományába tartozott még 6 kerékpáros zászlóalj, a 11., 12., 13., 14., 15., 16. zászlóalj, egyenként egy-egy kis harckocsi szakasszal, 6-6 db 35M FIAT Ansaldo harcjárművel.

A hadtestközvetlen alakulatokat, az 1941. július 9-én megfogyatkozott³⁰ Kárpát-csoporttól átadott eszközökkel együtt két kerékpáros zászlóalj, egy-egy gépkocsizó közepes tarackos és egy közepes tábori ágyús tüzérsztály, három gépkocsizó légvédelmi tüzérsztály, egy repülőezred, egy-egy motorizált utász- és híradózászlóalj és a zömében szintén gépkocsizó utánszállító egységek voltak.³¹

Az ukrajnai hadműveletek során a gyorscsapatok összehangolt és hatékony vezetése érdekében a német mintát követve próbálták egy-egyesíteni a parancsnokságot, ennek ellenére a gyorshadtestnél viszonylag komoly szervezési hibák ütköztek ki a hadjárat során. Elvileg a gépkocsizó dandárok és a lovasdandár egy parancsnokság alá történt összevonása a seregtest-parancsnok számára némi harcászati rugalmasságot biztosított, hiszen ahol az út- és terepviszonyok megakadályozták a járművek gyors mozgását,³² ott csak a lovasságot lehetett alkalmaznia. Ugyanakkor, mint azt fentebb említettem, a huszáralakulatok loállományának döntő többsége a polgári életből lett bevonultatva, és ezek a lovak egyszerűen nem tudták elviselni a megterhelő igénybevételt, ezért a loállomány jó része odaveszett, azaz a fenti lehetőség a gyakorlatban nagyon kevés alkalommal valósult meg. A lovas alakulatok gyakran nem tudták követni a gépkocsizó egységeket, és gyakorta maradtak le tőlük. A lovasdandár tüzereje sem volt megfelelő.³³ A gépkocsizó dandárok hadrendjét a leginkább a kerékpáros

³⁰ A gyorshadtestet kivonták a Kárpát-csoport kötelékéből, és a német Dél hadseregcsoporthoz alárendeltségébe került.

³¹ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 113.

³² Ukrajnában döntően ez volt a jellemző.

³³ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m. 113.

zászlóaljok tették korszerűtlenné. Többnyire, már amennyire ez kivitelezhető volt, műúton haladhattak előre, általában későn és kimerülten érkeztek meg a csatába. Ráadásul a kerékpárok az elhasználódott gumik miatt hamar tönkrementek.³⁴

A felderítő zászlóaljokban rendszeresített páncélozott harcjárművek, a 38 M. Toldi könnyűharckocsik és a 39 M. Csaba páncélgépkocsik mozgékonyasága elérte a kívánt szintet, de hathatós páncélvédelmet nem tudtak nyújtani a jobb minőségű szovjet harckocsiágyúk és páncéltörő fegyverek ellen, de a gyorshadtest mindössze a rendelkezésre álló 35 M. FIAT- Ansaldókkal, 38 M. Toldikkal és 39 M. Csabákkal tudott kivonulni a hadszíntérre. Az itt szerzett tapasztalatok azt bizonyították, hogy az Ansaldók páncélos harcfeleladatok megoldására teljes mértékben alkalmatlanok, ezért 1941 szeptemberében kivonták őket a hadrendből. A 38 M. Toldi I. fegyverzete és páncélzata szintén nem bizonyult megfelelőnek, ezért elrendelték átalakításukat a páncélvédelem és a tűzerő fokozása érdekében. Így jött létre 1942 végére a 42 M. Toldi II, 40mm-es löveggel szerelve. A gépkocsizó, illetve lovasdandárok utánszállító gépjárművei sem feleltek meg a követelményeknek. Bár a harcok során a kivonuló csapatok hadfelszerelése és technikája jelentős amortizáción esett át, és nagy veszteségeket szenvedtek, ugyanakkor létrejött a seregben egy olyan mag, amely felbecsülhetetlen mértékű haditapasztalatokra tett szert a gyorsanmozgó háború légi, páncélos, lovas (és kerékpáros), továbbá tüzérségi és gyalogsági harcászatait és műveleti tervezését illetően.

A gyorshadtest a Szovjetunió elleni hadműveletek során főleg üldözési feladatokat kapott, esetenként találkozóharcban vett részt, a Dnyeper elérése után pedig védelembe vezényelték át a hadtestet. A csapatok haditapasztalatokban való hiánya elsősorban a felderítés, a harcvezetési tevékenység és gyakran a hadmozdulatok koordinálása során ütközött ki. A harcok során komoly fejtörést okozott a dandárok fentebb említett tűzerejének elégtelensége is. Összesen hat üteg felett rendelkezhettek, melyekből négyet már a menetek alatt alá kellett rendelniük zászlóaljaiknak.³⁵ Ennek ellenére megállapítható, hogy a gyorshadtest és alakulatai a kijelölt feladataikat elvégezték, és eredményesen vettek részt az év folyamán a „Barbarossa” hadműveletben, amely részletes elemzése meghaladta volna e munka kereteit.

³⁴ Bonhardt Attila: Major Jenő jelentése a M. Kir. I. Gyorshadtest 1941. évi Oroszországi hadjáratának tapasztalatairól. Hadtörténelmi Közlemények, CIV. évfolyam. (1991) 2. szám 206.

³⁵ Szabó P.-Számvéber N.: A keleti hadszíntér és Magyarország i.m.114.

A következtetések levonása a gyorshadtest harcai után; összefoglalás

1941 novemberétől öt megszálló gyalogdandár került ki a keleti hadszíntérre. A Kárpát-csoport helyébe kerülő megszálló gyalogdandárokat nagyobb részben idősebb korosztálybeli (póttartalékos - utólag kiképzett), illetve főként nemzetiségi (50%-ban magyar, 30%-ban román és 20%-ban ruszin) nemzetiségű, hiányosan kiképzett legénységgel állították fel. Hadrendjüket a várható őrszolgálati, illetve biztosító feladataikat tekintetbe véve alakították ki. Ezen feladatok ellátásához nem létfontosságúan szükséges fegyvernemeket³⁶ be sem állították kötelékükbe. Ezzel arra törekedett a hadvezetés, hogy a Magyar Királyi Honvédség kiképzett élőerejét és haditechnikai eszközeit a lehető legkisebb mértékben vonják el a megszálló feladatokra kijelölt erők. Mint azt korábban említettem, az 1941. végén a Szovjetunióból hazatérő gyorshadtest harckocsiállománya csaknem teljes egészében megsemmisült vagy javításra szorult. Ezért, valamint a hadszíntéri tapasztalatok alapján egy újabb páncélos alakulat felállítását kezdték meg. A gyors- és páncélos csapatok következő átszervezése, mint azt fentebb említettem, 1941 októberében kezdődött meg, mialatt a gyorshadtest csappatai még kint tartózkodtak az ukrán területeken. A koncepció szerint egy páncélos hadosztályt hoztak volna létre egy-egy harckocsi- és gépkocsizólövész-dandárral. Az új alakulat hadrendje a német páncélos hadosztály hadrendjéhez hasonlított. A gyorshadtest állományába a meglévő 1., 2. lovasdandár és az 1. gépkocsizólövész-dandár mellett új alakulatként a 2. páncéloshadosztály tartozott volna. A páncéloshadosztály hadrendjébe az újonnan felállított 2. harckocsidandár és az 51. páncélgépágyús zászlóalj, valamint a már létező 2. gépkocsizólövész-dandár, 2. felderítő zászlóalj, 2 gépvontatású tüzérosztály, híradó, árkász század és hadtáp, szállító, műhely alakulatok tartoztak.

Az újonnan szervezett 2. harckocsidandár 4 harckocsizászlóaljjal rendelkezett (1./l, 2./l, 3./l és 4./l). Az új harckocsizászlóaljakat a 10., 12., 13. és 16. kerékpáros zászlóaljak átszervezésével és átfegyverzésével hozták létre. A két gépkocsizólövész-dandár hadrendje is tartalmazott egy-egy harckocsizászlóaljat. Az 1. gépkocsizólövész-dandár állományába tartozott a 31. önálló harckocsizászlóalj, korábbi 9. kerékpáros-harckocsi zászlóalj. A 32. önálló, korábban 11. kerékpáros-harckocsi zászlóalj pedig a 2. gépkocsizólövész dandárhoz tartozott. A gépkocsizólövész-dandár hadrendje három gépkocsizólövész-zászlóaljból,

³⁶ Elsősorban a tüzérségről van szó.

egy önálló harckocsizászlóaljból és harctámogató, biztosító alegységekből állt. A dandártörzs egy-egy motorkerékpáros lövész és forgalomszabályzó századdal és egy-egy híradó és árkász szakasszal rendelkezett. A gépkocsizó lövész zászlóaljak három lövész századdal (12 db 31M golyósóró, 2 db 36M nehézpuska, 2db 39M gránátvető), egy géppuskás századdal (12 db 07/31M géppuska) és egy páncéltörő ágyús századdal (4 db 36M, 2 db PaK 38 páncéltörő ágyú), továbbá egy-egy motorkerékpáros, híradó, árkász és aknavető szakasszal (4 db 36M aknavető) rendelkeztek. A zászlóaljak lövészeit már egységesen 38M Botond rajgépkocsik, a nehézfegyvereket Krupp Protze terepjárók szállították.

Az állománytábla szerint a harckocsidandár zászlóaljai három századból, kezdetben két közepes és egy könnyű, később három közepes századból álltak volna. A páncélgéppágyú zászlóaljakba három 40 M. Nimród századot szerveztek. A századokat elméletileg 40 M. Turán közepes harckocsikkal és 40 M. Nimród páncélgéppágyúkkal látták volna el. A gyakorlatban, 1941 végén, a honvédség csak 38 M. Toldi könnyű harckocsikkal rendelkezett, ezek jelentős része is nagyjavításra szorult az ukrajnai hadjárat következtében. A gépkocsizólövészdandárok önálló harckocsizászlóaljai (31. és 32.) csökkentett erővel rendelkeztek. Két könnyűharckocsi- és egy páncélgéppágyú század tartozott a hadrendjükbe. A könnyűharckocsi-századok egyenként 22 db 38 M. Toldi harckocsival, a páncélgéppágyú század 6 db 40 M. Nimród harcjárművel rendelkezett.

A honvédség az első háborús év veszteségeinek pótlására és az újonnan felállított alakulatok felszerelése, felfegyverzése érdekében soha nem látott megrendeléssel élt a magyar hadiipar felé. Az európai háború világháborúvá való kiszélesedése reménytelenné tett minden további külföldi beszerzést. Németország nem volt hajlandó korszerű páncélos és egyéb haditechnikát eladni, illetve licencet átadni Magyarországnak, más korszerű és beszerezhető technika pedig nem állt rendelkezésre. A magyar katonai vezetés a páncélos fegyvernemet magyar gyártású 38 M. Toldi könnyű, 40 M. Turán közepes, 41 M. Turán nehéz harckocsikkal, 39 M. Csaba páncélgépkocsikkal és 40 M. Nimród páncélgéppágyúkkal kívánta ellátni. A hadiipar 70 db új 39 M. Csaba páncélgépkocsi, 220 db 42 M. Toldi, 309 db 40 és 41 M. Turán harckocsi, valamint 89 db 40 M Nimród gyártására kapott megrendelést 1941-ben. Az új megrendelések leszállítását késleltette a frontról visszahozott sérült, kilőtt páncélos technika gyári nagyjavítása. Ez a magyarázat arra, hogy 1942 elején a honvédség hadrendjében mindössze egy harckocsiezred és két önálló harckocsizászlóalj szerepelt, de

csak 38 M. Toldi könnyű harckocsikkal és 40 M. Nimród páncélgéppágyúkkal felszerelve.

Hivatkozott és felhasznált irodalom

Andaházi Szeghy Viktor: Trianontól Bledig: a magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között, Hadtudomány XXIX. évfolyam (2019)3.szám.

Bonhardt Attila: A m.kir. honvédség harckocsizó egyégei. in.: Háború, hadsereg, összeomlás. Markó György (szerk.), Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 2005.

Bonhardt Attila-Pánczél Mátyás-Végh Ferenc-Szekeres József-Hattyár István-Sári Szabolcs: A magyar páncélos alakulatok története. Harckocsik, páncélosok a magyar haderőben. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.

Dombrády Lóránd–Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.

Fröhlich Dávid: Huszárok, előre! Püldo Kiadó, Budapest, 2013.

Harcászati Szabályzat. 1. rész. Harcászati elvek. Budapest, 1939, A m. kir. Honvédelmi Minisztérium 43.000/eln. szab. szerk. 1939. sz. körrendeletéhez.

Harka Ödön: A Magyar Királyi Honvédség gyorsan mozgó csapatainak alkalmazási elvei és gyakorlata. PhD értekezés. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2021. 266.p.

Harka Ödön: Az Ansaldo kisharckocsi, Hadtudományi Szemle, 14. évfolyam (2021) 2. szám.

Horváth Csaba–Lengyel Ferenc: A délvidéki hadművelet 1941 április. Püldo Kiadó, Budapest, 2005.

Horváth Csaba: A felderítő-zászlóalj megjelenése a m. kir. honvédség hadrendjében, Honvédségi Szemle (1995), 1. szám.

Horváth Csaba: A magyar katonai felderítés története a kezdetektől 1945-ig, Püldo Kiadó, Budapest.

Horváth Csaba: Visszatértek: A Magyar Királyi 3. honvéd hadsereg a Délvidéken (1941. április) Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2022.

Kiss Gábor Ferenc: „Lovon, gyalog, autón, biciklin, vasúton...” A Magyar Királyi Honvédség gyorscsapatai. Belvedere Kiadó, Szeged, 2012.

Kiss Gábor Ferenc: Magyar Királyi Honvédség gyorscsapatai 1938– 1941. PhD értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2012.

Klemensits Péter: Magyar páncélosok a délvidéki hadműveletben (1941. április) Haditechnika, XLVIII. évfolyam, (2014) 5. sz.

Lengyel Ferenc: A Kárpát-csoport hadművelete 1941. június 28-1941 július 8. ZMKA Egyetemi jegyzet, Hadtörténeti tanszék, Budapest, 1987. Katonai Logisztika 2024. évi 3-4. szám

Liptai Ervin (szerk.): Magyarország hadtörténete. II. kötet. Zrínyi K. Budapest, 1985.

Móricz Béla: Kisharckocsik alkalmazása. Magyar Katonai Szemle (MKSZ), VII. évfolyam (1937) 4. szám.

Mujzer Péter: A magyar páncélos fegyvernem szervezeti és fegyverzeti fejlesztése 1938–1942 I. Haditechnika L. évfolyam, 2. szám.

Mujzer Péter: A magyar páncélos fegyvernem kezdetei I. rész. Haditechnika, L. évfolyam 1. szám.

Mujzer Péter: A magyar páncélos fegyvernem szervezeti és fegyverzeti fejlesztése 1938–1942 I. Haditechnika L. évfolyam, 2. szám.

Mujzer Péter: A magyar páncélos fegyvernem kezdetei I. rész. Haditechnika, I. évfolyam (2016) 1. szám.

Dr. Mujzer Péter: A magyar páncélos csapatok szervezeti, anyagi-technikai felkészültségének, kiképzési szintjének összehasonlítása más európai haderőkkel 1920–1941-ben, különös tekintettel a fő hadviselő felekre és a környező országokra című doktori (PhD) értekezés 9. számú melléklete, 277-282. o.; chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefind-mkaj/https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/0.%20%C3%89rtekez%C3%A9s_Mujzer%20P%C3%A9ter.pdf

Nagy Kálmán: Két tábornok General Press Kiadó, Budapest, 2000.

Ravasz István (szerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon. Petit Real kiadó, Budapest, 1997.

Somkutas Róbert: A Magyar Királyi Honvédség páncélozott eszközökkel felszerelt felderítő csapatai I. rész. Haditechnika, L. évfolyam, (2016) 1. szám.

Turcsányi Károly: A haderő harckocsi igénykielégítési folyamatának makroszemléletű vizsgálata. Budapest, 2008. MTA nagydoktori disszertáció. pp. 180.